

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مجموعه مقالات همایش ایران و حقوق بین الملل

سرشناسه	:	همایش ایران و حقوق بین الملل: صلح و امنیت منطقه‌ای (نخستین: ۱۳۹۵: قم)
عنوان و نام پدیدآور	:	مجموعه مقالات همایش ایران و حقوق بین الملل / مولف: جمعی از نویسندگان و ویراستار علمی همایش مصطفی فضائی؛ [برگزار کننده دانشگاه قم].
مشخصات نشر	:	قم: دانشگاه قم، انتشارات، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	:	۹۳۰ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۸۴۳۶-۱۹-۵
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	حقوق بین الملل - ایران - کنگره‌ها
موضوع	:	Internation Law-Iran-Congresses
موضوع	:	امنیت بین المللی - ایران - کنگره‌ها
موضوع	:	Security, International-Iran-Congresses
شناسه افزوده	:	فضائی، مصطفی، ۱۳۳۹-، ویراستار
شناسه افزوده	:	دانشگاه قم. انتشارات.
شناسه افزوده	:	University of Qom
رده بندی کنگره	:	الف ۱۳۹۵ / ۵۸ / KZ ۳۴۱۰
رده بندی دیویی	:	۳۴۱/۰۹۳۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۱۰۱۷۶۷

انتشارات دانشگاه قم

عنوان: مجموعه مقالات همایش ایران و حقوق بین الملل

مولف: جمعی از نویسندگان

ویراستار علمی و دبیر همایش: مصطفی فضائی

چاپ و صحافی: هوتسگی

صفحه آرا: حسین معظمی

طراح جلد: احمد رضا حیدری

ناظر فنی: علیرضا معظمی

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰

بهاء: ۳۰۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۳۶-۱۹-۵

ISBN: 978-600-8436-19-5

آدرس الکترونیکی: Publication@ Qom. ac.ir

کلیه حقوق مادی و معنوی برای ناشر محفوظ است.

قم، بلوار الغدیر، دانشگاه قم، اداره چاپ و انتشارات دانشگاه

تلفن: ۰۲۵-۳۳۴۴۰۳۳۱۰-۳۳۴۵۰۲۵-۳۳۴۵۰۲۵

فهرست مقالات

مقدمه.....خ

محور اول: مبانی حقوقی صلح و امنیت منطقه ای ۱۵

بایسته‌های نظری و عملی امنیت منطقه‌ای در حقوق بین‌الملل ۱۷

محمدصادق شربتیان

چالش‌های اصل عدم مداخله و جایگاه آن در حقوق بین‌الملل ۳۹

غلامعلی قاسمی

جایگاه حقوق بین‌الملل در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران: بررسی موردی فاجعه منا ۶۱

محمد رضا دهشیری

امکان‌سنجی خلع سلاح و کنترل تسلیحات از دیدگاه اسلام ۷۷

محمد رضا دهشیری و روح‌اله پیربالائی

نقش منطقه‌گرایی در حفظ صلح و امنیت منطقه‌ای: با تأکید بر نقش سازمان همکاری اسلامی در منطقه خاورمیانه

..... ۱۰۱

لطیفه حسینی

محور دوم: حقوق بین‌الملل و مخاصمات مسلحانه در منطقه ۱۱۷

جنگجویان خارجی در منطقه خاورمیانه و تعهدات دولت مبدأ ۱۱۹

محمد حبیبی مجنده

مداخله نظامی خارجی در مخاصمات مسلحانه غیربین‌المللی از منظر حقوق بین‌الملل: بررسی وضعیت عراق، سوریه،

یمن و بحرین ۱۳۷

سید یاسر ضیایی و محسن یدائی امناب

بررسی تعهدات زیست محیطی کشورها در زمان مخاصمات مسلحانه بین‌المللی با تأکید بر کشورهای منطقه

خاورمیانه ۱۵۹

فرهاد طلایی و ریحانه اصلانی

چالش‌های فراروی کنوانسیون سوم (۱۹۴۹) با تأکید بر جنگ عراق بر علیه ایران ۱۸۵

غلامعلی قاسمی

تحلیل عملکرد شورای امنیت در برخورد و مبارزه با گروه‌های تروریستی داعش و جبهة‌النصره ۱۹۳

محمدعلی کشور

یاری‌رسانی انسان‌دوستانه در زمان مخاصمات مسلحانه و چالش‌های آن در حقوق بین‌الملل: بررسی موردی سوریه

..... ۲۱۳

سید حسام‌الدین لسانی

- خسارات زیست محیطی ناشی از مخاصمات مسلحانه، مطالعه موردی اقدامات نظامی امریکا و داعش در عراق ۲۳۳
- فاطمه حکمتی و مهناز رشیدی
- حمایت از افراد خاص در حقوق بشردوستانه اسلامی و حقوق بشردوستانه بین المللی، با نگاه موردی به گروه تروریستی داعش ۲۵۱
- محمدجواد جاوید، امیر فامیل زوار جلالی و جواد فامیل زوار جلالی
- بررسی بین المللی شدن مخاصمه در یمن ۲۶۵
- زهراسادات شارق و علیرضا محمدی مطلق
- درآمدی به مبانی فقهی حقوق غیرنظامیان در جنگ ۲۹۱
- محمدصادق فیاض
- عملکرد عربستان در یمن از منظر حقوق بشردوستانه بین المللی و اسلام ۳۱۳
- مجید مسعودی
- امکان سنجی حضور نظامی ایران در عراق با هدف مبارزه با گروه تروریستی داعش در پرتو اصل عدم مداخله ۳۲۳
- احمد مومنی راد، امیر فامیل زوار جلالی و جواد فامیل زوار جلالی
- بررسی دعوت به مداخله دولت عراق و سوریه از دولت ایران از منظر قواعد حقوق بین الملل ۳۴۵
- رضا نصیری لاریمی
- نقض قواعد آمره در پرتو اقدامات ناقض صلح منطقه ای توسط گروه تکفیری داعش ۳۶۷
- علیرضا ابراهیمی
- محور سوم: حقوق بین الملل و صلح و امنیت بشری در منطقه ۳۸۱**
- تأملی بر نسبت میان حمایت از اقلیت ها در حقوق بین الملل و صلح و امنیت منطقه ای ۳۸۳
- مصطفی فضائی و موسی کرمی
- رواداری مذهبی، راهکاری برای مقابله با عوامل ناامنی در منطقه ۳۹۷
- رحیم دهقان
- حقوق اقلیت های مذهبی و تأثیر آن در تأمین صلح و امنیت منطقه ای ۴۱۳
- سیدمحمد سجادی
- بررسی حق تعیین سرنوشت در کشور یمن ۴۲۹
- فائزه سادات صدیقی و مهدی فیروزآبادیان
- رویکرد کشورهای اسلامی حاشیه خلیج فارس به موازین بین المللی حقوق خانواده؛ فرصت یا تهدید برای صلح و امنیت منطقه ای ۴۴۹
- محیا صفاری نیا
- نقش حمایت از بزه دیدگان و قربانیان تروریسم در تأمین صلح و امنیت منطقه ای ۴۶۳
- محمدجواد صمیمی
- تحلیلی بر حقوق بین الملل در زمینه تروریسم، صلح عادلانه و امنیت بشری ۴۸۷
- داود عامری و علی صادقی

- ایران و دیپلماسی حقوق بشر..... ۵۰۱
 محمدحسین مظفری
- سازمان همکاری‌های اسلامی و گفتمان منطقه‌ای حقوق بشر (با تأکید بر ظرفیت‌های سند قاهره)..... ۵۲۰
 سیدمحمدعلی هاشمی
- انواع تعهدات بازیگران بین‌المللی در قبال خشونت و افراط‌گرایی..... ۵۳۶
 امیر مقامی و زهرا غلامی

RELIGIOUS MINORITIES 'THE SELF' OR 'THE OTHER' IN THE ISLAMIC GOVERNMENT AS
 PRESENTED IN THE SHI'A SCHOOL OF THOUGHT..... 558
 Qasem Muahmmadi

محور چهارم: ارتباطات بین‌المللی و صلح و امنیت منطقه‌ای..... ۵۷۰

- تحلیل منطقه‌ی پرواز ممنوع در لیبی، در پرتو قطعنامه‌ی ۱۹۷۳ شورای امنیت..... ۵۷۲
 احمدرضا توحیدی
- صلح و امنیت منطقه‌ای با ایجاد پیوندهای بین‌المللی بر مدار توسعه‌ی تجارت نفت..... ۵۸۸
 فتح‌الله رحیمی
- عملکرد سازمان‌های دریایی جمهوری اسلامی ایران در مقابله با دزدی دریایی در پرتو تحولات حقوق بین‌الملل..... ۶۰۸
 بهزاد سیفی و فرزاد کریمی بیرگانی
- ایران و امنیت هوایی بین‌المللی در عصر تهدید و ترور..... ۶۳۲
 فاطمه باباخانی
- تأمین امنیت هوایی برای هواپیماهای کشوری براساس کنوانسیون شیکاگو ۱۹۴۴ (ماده‌ی ۳ مکرر) با تأکید بر نقش
 ایران..... ۶۵۰
 حمید کاظمی

محور پنجم: صلح و امنیت و همکاری‌های منطقه‌ای..... ۶۶۴

- مناسبات آب میان کشورهای خاورمیانه و تأثیر آن در برقراری صلح پایدار..... ۶۶۶
 حسین اسماعیل‌نسب
- لزوم فقهی طرح منطقه‌ی عاری از سلاح هسته‌ای: ممنوعیت سلاح هسته‌ای از دیدگاه اسلام حقوق بین‌الملل..... ۶۸۸
 سعید داودی لیمونی و علیرضا داودی لیمونی
- آلودگی دریای مازندران (خزر) در ترازوی حقوق بین‌الملل محیط‌زیست..... ۷۰۴
 سیدهادی پژومان و مهرداد محمدی
- برنامه‌های عمل سازمان همکاری اسلامی، صلح و امنیت بین‌المللی..... ۷۲۰
 مصطفی میرمحمدی
- تروریسم سبز، اقتراح تطبیقی در پرتو نگرش حقوق بین‌الملل و فقه اسلامی با تأکید بر مسائل منطقه..... ۷۴۲
 پوریا حیدری، سیدمحسن قائمی خرق و محمدسجاد حمصی

- ۷۶۴ بررسی کارآمدی سیاست «حضور کم‌رنگ» ملل متحد در قبال فروپاشیدگی دولت در افغانستان عبدالعزیز دانش
- ۷۸۶ قطعنامه «اتحاد برای صلح» و امکان کاهش قدرت شورای امنیت، بررسی موردی بحران اوکراین و یمن محمود بابایی، آیت‌الله جلیلی و شهرام رحمانی
- ۸۰۰ بررسی عملکرد سازمان‌های بین‌المللی در بحران سوریه محسن قدیر
- ۸۱۴ نقش و ظرفیت‌های سازمان همکاری اسلامی در تثبیت صلح و امنیت منطقه‌ای پیامک قیاسی
- ۸۲۸ رویکرد زیست‌محیطی با توسل به زور در منطقه از دیدگاه حقوق مخاصمات مسلحانه؛ مورد خلیج فارس علی مشهدی و لادن حریریان
- ۸۴۶ چالش‌های زیست‌محیطی خلیج فارس حسن موثقی
- ۸۶۶ ارتباط میان صلح، جنگ و محیط زیست: با نگاهی به وضعیت خاورمیانه و شمال آفریقا امید نیایی
- ۹۰۰ تحولات عملیات حفظ صلح سازمان ملل متحد برای قرن ۲۱ احمدرضا توحیدی
- ۹۱۵ سیاست جنایی منطقه اکو در قبال جرایم سازمان‌یافته منطقه احمدرضا صادقی

مقدمه

صلح و امنیت پیش از آن که به آرمان مشترک بشری در مقیاس جهانی بدل شود، در سطوح منطقه‌ای مورد توجه بوده است. از دوران باستان، مناطق امنیت و دفاع بر مبنای دین شکل گرفته بود. اتحادیه‌های مذهبی (آمفیکسیون‌ها) توسط شهرهای یونانی هم‌جوار که در معابد مشترک بودند پدید آمده بود. البته این اتحادیه‌ها ایجادکننده صلح میان دولتهای شرکت کننده نبودند، بلکه قواعد جنگ و کاربرد زور علیه اعضای فرودست اتحادیه را محدود می‌کرد که قابل مقایسه با حقوق بین‌الملل بشردوستانه کنونی است. اما خارج از اتحادیه چنین محدودیت‌هایی نبود. حالت جنگ میان یونان و دنیای بربر دائمی بود. در روم باستان مدلی حاکم بود که روم را مرکز ساختار امنیتی جهان قرار می‌داد و همچون مدل چینی آن دوران، هویت‌های خارج از خود را مجموعه‌هایی تلقی می‌کرد که در نظم بزرگ جهانی کاملاً ادغام نشده‌اند و استفاده از زور علیه آنها اجرای قانون بود! این جهانگرایی در مقابل سیستم امنیت جمعی یونان بود که به مثابه اتحادیه‌ای در مقابل دنیای خارج تلقی می‌شد.

از دنیای باستان می‌توان به دوران مدرن خطوطی ترسیم کرد. امروز هم می‌توان حفظ صلح و امنیت در مناطق را با دولت‌های کم و بیش برابر مشارکت کننده در آن مناطق، با یک یا چند قدرت هژمون در مرکز ملاحظه کرد. در قرون وسطی دولت‌های اسلامی و اروپای مسیحی مصادیقی از حفظ صلح و امنیت منطقه‌ای بودند. در عصر جدید، اروپای قرن هفدهم مبنای نظام صلح و امنیت خود را در سیستم موازنه قدرت و ستفالی یافت که جایگزین اتحاد مذهبی اروپا تحت حاکمیت پاپ شد / اما قادر به ایجاد صلحی پایدار در اروپا نبود.

پس از جنگ‌های ناپلئون در ۱۸۱۵ کنفرانس اروپا ایجاد شد تا اصل توازن قوا را در اروپا بازسازی کند. کنسرت اروپایی بر توافق قدرت‌های بزرگ بستگی داشت. حق جنگ عموماً نامحدود بود. در واقع تا امضای بریان کلوگ در ۱۹۲۸ محدودیتی در توسل به جنگ به عنوان وسیله‌ای برای حل اختلاف در روابط بین‌الملل نبود. در حالی که امروزه نه تنها جنگ که توسل به زور و بلکه تهدید به استفاده از زور ممنوع شناخته شده است. اما، توافق قدرت‌های بزرگ همچنان اصل عمده حفظ صلح و امنیت است به طوری که موازنه قدرت حتی در مقررات منشور ملل متحد نیز منعکس شده است که نقش و جایگاه اعضای دائم شورای امنیت نماد آن است.

با ایجاد سازمان‌های جهانی جامعه ملل و سازمان ملل متحد، بود که همکاری‌های نزدیکتر منطقه‌ای به عنوان مقوله‌ای جداگانه شناخته شد. تلقی رویکرد جهان گرایی این بود که سیستم‌های منطقه‌ای سبب ایجاد رقابت‌ها و منازعاتی می‌شود که عامل اختلافات آینده است، لذا یک سیستم جهانی لازم است. اما ۶۰ سال پس از کنفرانس دیمبارتن اکس، که تصمیم گرفته شد اهمیت گروه بندی‌های منطقه‌ای را در درون سیستم ملل متحد به حداقل برساند، این سازمان مطالعه ای بدیع و دقیق را درباره ظرفیت سازمان‌های منطقه‌ای برای اداره مربوط به صلح و امنیت سامان داد. این نشانه نمادین دیگری بود مبنی بر این که مناطق بزرگ جغرافیایی سیاسی حوزه‌های اصلی روابط بین‌الملل را در عصر کنونی تشکیل می‌دهند.

فرآیند منطقه‌ای شدن واکنشی به عدم توانایی الگوی دولت-ملت از یک سو و کافی نبودن سیستم جهانی در دستیابی به نتایج مطلوب برای استقرار و تحکیم صلح و امنیت در جهان از سوی دیگر بوده است. منشور ملل متحد در فصل هشتم بر نقش موثر ترتیبات منطقه‌ای در حفظ صلح و امنیت منطقه‌ای و حل اختلافات محلی از طریق این ترتیبات تأکید کرده است. پس از پایان دوران جنگ سرد مفهوم منطقه‌گرایی بازتعریف شده و مطالعاتی در باره پیدایش نوع جدید و تقویت ترتیبات منطقه‌ای موجود صورت گرفته و جامعه بین‌المللی بر ضرورت تقویت و تجدید سازمان‌دهی منطقه‌گرایی تأکید نموده است.

در همین راستا خاورمیانه و غرب آسیا از میانه قرن بیستم مرکز توجه جهانی به شمار رفته است. این منطقه بنا به دلایل مختلفی به ویژه به سبب برخورداری از ذخایر عظیم انرژی (نفت و گاز)، در زمره حساس‌ترین مناطق راهبردی اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جهان بوده است. به لحاظ تاریخی، این منطقه خاستگاه ادیان بزرگ توحیدی (یهود، مسیحیت و اسلام) است و پایگاه کشمکش‌های طولانی مدت اعراب و اسرائیل بوده است. این عوامل زمینه مداخله قدرت‌های بزرگ جهانی را به بهانه تأمین صلح و امنیت در منطقه فراهم ساخته است. در حالی که به مقتضای فصل هشتم منشور ملل متحد ترتیبات منطقه‌ای بهترین سازکار تأمین حفظ صلح و امنیت در منطقه شناخته می‌شود و مدیریت وضعیت‌های مخاطره‌آمیز منطقه‌ای در چارچوب ترتیبات و سازکارهای منطقه‌ای در اولویت قرار دارد. همان‌گونه که ماده ۵۲ منشور نیز منطقه‌گرایی را به طور عام و نقش ترتیبات منطقه‌ای را در زمینه صلح و امنیت منطقه به طور خاص مورد توجه قرار داده است. به موجب بند یک ماده ۳۳ منشور نیز استفاده از ترتیبات منطقه‌ای در زمره شیوه‌های حل و فصل اختلافات به شمار می‌رود.

بدیهی است، یکی از مهم‌ترین موضوعات در دستیابی به صلح و ثبات منطقه‌ای بهره‌گیری از شیوه‌های مسالمت‌آمیز برای مدیریت و حل منازعات منطقه‌ای است، به ویژه برای منطقه خاورمیانه و غرب آسیا که با بحران‌های مهمی دست به گریبان است. به این منظور نخبگان علمی و سیاسی و نهادهای منطقه‌ای باید بکوشند تا ضمن یافتن مبانی و منابع حقوقی حفظ صلح و امنیت در منطقه، برای مداخلات مسلحانه جاری چاره عاجل اندیشیده و راه کارهای پیشگیری از بروز منازعات بالقوه را بازشناسند. به این منظور تأکید و تمرکز بر امنیت بشری در منطقه، و بهره‌گیری از ظرفیت‌های قابل استحصال در زمینه ارتباطات منطقه‌ای و فعال کردن نهادهای سیاسی، اقتصادی و فرهنگی در مدیریت همکاری‌های منطقه‌ای ضروری می‌نماید. جمهوری اسلامی ایران به عنوان قدرت مهم و تأثیرگذار در این منطقه نیز باید سهم خود را در این زمینه به نحو شایسته ایفا نماید. نهادهای علمی و نخبگان دانشگاهی نیز در انجام این مهم رسالت بزرگی بردوش دارند. یکی از چالش‌های مهم نظام آموزشی کشور ما به طور عام و نظام آموزش عالی به نحو خاص، مساله پیوند و ارتباط آن با جامعه و نیازهای کشور است. به نظر می‌رسد این چالش در حوزه علوم انسانی بیش از سایر حوزه‌ها خود نمایی می‌کند، شاید از همین روست که موضوع تحول و ارتقای علوم انسانی در سطح سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در دستور کار متولیان عالی نظام آموزش عالی قرار گرفته است. فارغ از کم و کیف تلاش‌هایی که در آن ساحت جریان دارد، آنچه شاید مهم‌تر می‌نماید تأکید بر نقش و رسالتی است که گروه‌های آموزشی، اساتید و پژوهشگران علوم انسانی از جمله حقوق، در زمینه کاربردی کردن آموزش‌ها، تولید و ارائه محتواهای غنی، روزآمد و معطوف به نیازها و مسائل مبتلا به کشور و جامعه، با بهره‌گیری از ابزارها و روش‌های متنوع و متناسب باید برعهده گرفته و ایفا نمایند.

گروه حقوق بین‌الملل دانشکده حقوق دانشگاه قم، به رغم بضاعت محدود، در این راستا طی سال‌های اخیر در جهت ایجاد ارتباط میان مباحث و آموزش‌های نظری حقوق بین‌الملل با مسائل عملی و چالش‌های پیش رو در عرصه جامعه بین‌المللی، به ویژه مسائل مبتلا به برای جمهوری اسلامی ایران و چالش‌های جاری در منطقه غرب آسیا، کوشش‌هایی را به عمل آورده است. از جمله این اقدامات برنامه ریزی و اجرای سلسله نشست‌هایی علمی و کارگاه‌های آموزشی پیرامون موضوعات روز و بحران‌های بین‌المللی و منطقه‌ای از منظر حقوق بین‌الملل در حوزه‌های حقوق بشردوستانه، حقوق بشر، صلح و امنیت بین‌المللی و مانند آن بوده است، که خوشبختانه به توفیق الهی با استقبال چشمگیر اساتید ارجمند، پژوهشگران گرانمایه، دانشجویان عزیز و سایر علاقمندان به مباحث حقوق بین‌الملل معطوف به مسائل و چالش‌های جاری در منطقه و جهان روبه‌رو گردید.

البته شایان گفتن است که در اجرای این برنامه‌ها از مشارکت و همکاری برخی از مراکز علمی و نهادهای اجرایی کشور، مانند وزارت امور خارجه، مرکز مطالعات تطبیقی اسلام و حقوق بشردوستانه بین‌المللی، دانشگاه مفید، جامعه‌المصطفی العالمیه، کمیسیون حقوق بشر اسلامی، مرکز اطلاعات سازمان ملل در تهران، بسیج حقوق‌دانان و یگان حافظ صلح نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران برخوردار بوده‌ایم. در ادامه این برنامه‌ها ایده برگزاری سلسله همایش‌های ملی و بین‌المللی پیرامون جمهوری اسلامی ایران و حقوق بین‌الملل ارائه گردید. پس از بحث و بررسی موضوع در جلسات گروه حقوق بین‌الملل، مقرر گردید تا طرح توجیهی نخستین همایش با عنوان «ایران و حقوق بین‌الملل: صلح و امنیت منطقه‌ای» تهیه گردد. پس از تدوین طرح و تصویب آن در شورای گروه، مراحل بعدی تصمیم‌گیری در این باره در شورای آموزشی پژوهشی دانشکده حقوق و پس از آن در شورای پژوهشی دانشگاه تعقیب شد و مقرر گردید همایش در آبان ماه ۱۳۹۵ برگزار گردد. متعاقب تصویب طرح همایش در شورای پژوهشی دانشگاه، مراحل ثبت آن در پایگاه ISC و تأیید آن در حوزه معاونت پژوهشی وزارت علوم تحقیقات و فناوری به انجام رسید، آن‌گاه ارکان همایش شامل شورای سیاست‌گذاری، کمیته علمی، کمیته اجرایی و دبیرخانه همایش شکل گرفت و سپس در بهمن ماه ۱۳۹۴ سایت الکترونیکی همایش راه‌اندازی شد و رسماً آغاز به کار کرد و فراخوان همایش منتشر شد.

براساس آنچه که در طرح و برنامه همایش پیش‌بینی شده و مورد تأیید شورای سیاست‌گذاری همایش قرار گرفته بود، نخستین حلقه از سلسله همایش‌های جمهوری اسلامی ایران و حقوق بین‌الملل به منظور کمک به تحقق دو هدف عمده طراحی شده بود: کمک به تدوین سیاست حقوقی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران یا به تعبیری تعیین سیاست‌های کلی نظام در زمینه حقوق بین‌الملل، و دیگری ارائه راه کارهای حقوقی بین‌المللی برای مواجهه با بحران‌ها و چالش‌های بین‌المللی جاری و پیش‌رو به ویژه در منطقه غرب آسیا. بدیهی است نیل به این اهداف از عهده یک مرکز علمی به تنهایی برنمی‌آید، بلکه همکاری و تعاون همه موسسات و مراکز علمی پژوهشی کشور و سازمانها و نهادهای عمومی ذی ربط را می‌طلبد. خدای بزرگ را شاکریم که توفیق آن را یافتیم تا از حمایت و مشارکت نهادها و مراکز علمی دانشگاهی مهمی همچون وزارت امور خارجه (دفتر نمایندگی قم)، دانشکده روابط بین‌الملل وزارت خارجه، دانشگاه تهران (پردیس فارابی)، دانشگاه شهید بهشتی، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشگاه مفید، جامعه المصطفی العالمیه، کمیسیون حقوق بشر اسلامی، مرکز مطالعات تطبیقی اسلام و حقوق بشردوستانه بین‌المللی، سازمان هلال احمر

جمهوری اسلامی، پایگاه استنادی علوم انسانی جهان اسلام (ISC)، مجمع جهانی صلح و... برخوردار شویم و از پشتیبانی‌های فکری و معنوی این مجموعه‌ها، به ویژه در قالب استفاده از حضور ارزشمند اساتید گرانقدر و پژوهشگران گرانمایه‌شان در کمیته علمی همایش، برگزاری پیش نشست‌های همایش، داوری و ارزیابی مقالات و نیز تالیف مقالات علمی، بهره‌مند گردیم، بی شک در غیر این صورت انجام این مهم میسر نمی‌گردید.

شایسته است اشاره‌ای هرچند کوتاه به مراحل مختلف فرآیند اجرایی همایش، از زمان انتشار فراخوان تا برگزاری همایش و تا هم اکنون که محصول آن پیش روی شماست، داشته باشیم. طبق نظر شورا سیاست‌گذاری به موازات دریافت مقالات از طریق فراخوان، با شماری از اساتید و پژوهشگران نیز به عقد قرارداد جهت تالیف مقاله اقدام گردید. مولفان می‌بایست نخست چکیده مقاله خود را از طریق سامانه همایش ارسال می‌کردند و پس از داوری آن در صورت تأیید نسبت به تالیف اصل مقاله اقدام می‌نمودند. گفتنی است عنوان مقاله پیشنهادی و چکیده ارسالی در نتیجه داوری گاه کاملاً پذیرفته، گاهی با اصلاحاتی تأیید و در مواردی رد می‌شد. حاصل این مرحله عبارت بود از دریافت بیش از ۳۰۰ چکیده که حدود ۲۰۰ مورد آن تأیید گردید. در مرحله بعد نوبت به دریافت متن کامل مقاله بود که به محض دریافت آن برای دو داور ارسال می‌گردید. پس از دریافت نظر داوران محترم، در صورت تأیید هردو داور مقاله پذیرفته می‌شد، در فرض رد هر دو داور مقاله غیرقابل پذیرش شناخته می‌شد، در فرض نظر هردو یا یکی از داوران بر نیاز به اصلاحات مقاله برای اعمال اصلاحات برای نویسنده محترم ارسال می‌گردید و بالاخره در مواردی که نظر یک داور بر تأیید و نظر داور دیگر بر رد بود، مقاله به داور سوم ارجاع داده می‌شد و نظری که مورد تأیید داور اخیر قرار می‌گرفت ملاک عمل واقع می‌شد. حاصل این مرحله نیز عبارت بود از این که از بیش از ۱۰۰ مقاله ارسالی حدود ۶۰ مقاله مورد پذیرش قرار گرفت. گزارش مراحل یاد شده به کمیته ارائه گردید و در این مرحله کمیته علمی نسبت به طبقه بندی مقالات پذیرفته شده و انتخاب مقالات برتر در هر یک از محورهای تعیین شده برای ارائه شفاهی و شماری نیز برای ارائه به شکل پوستر اقدام نمود.

از آنجا که شمار مقالات دارای اولویت برای ارائه شفاهی بیش از ظرفیت زمانی پیش بینی شده برای همایش یک روزه بود، بنا به نظر کمیته علمی، پیشنهاد افزایش مدت برگزاری همایش از یک روز به دو روز به شورای سیاست‌گذاری ارائه گردید و طبق تصمیم این شورا مقرر گردید همایش در روزهای ۱۹ و ۲۰ آبان ۱۳۹۵ برگزار گردد.

گفتنی است در فاصله بهمن ۱۳۹۴ تا مهرماه ۱۳۹۵ نسبت به برگزاری چهار پیش نشست با عناوین: جایگاه حقوق بین‌الملل در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران؛ چالش‌های حقوقی بین‌المللی مداخلات مسلحانه در منطقه؛ حق تعیین سرنوشت و صلح و امنیت در منطقه؛ تنوع مذهبی و صلح و امنیت در منطقه، اقدام گردید که به ترتیب در دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، دانشگاه قم، دانشگاه تهران (پردیس فارابی)، و جامعه المصطفی العالمیه برگزار شد و اساتید محترم آقایان دکتر جمشید ممتاز، دکتر رضا موسی زاده، دکتر حسین شریفی طرازکوهی، دکتر سیدحسین سادات میدانی، دکتر امیر ساعد وکیل، دکتر سلطان‌زاده، دکتر رحیم دهقان، دکتر محمدعلی حاجی ده‌آبادی، سید محمد سجادی، دکتر مهدی حدادی، دکتر علیرضا ابراهیم‌گل، دکتر سیداحمد طباطبایی، دکتر سیداسر ضیایی، دکتر محسن قدیر، دکتر غلامعلی قاسمی، دکتر احمدرضا توحیدی، دکتر علی مشهدی و دکتر مصطفی فضائی در ارائه ایده‌ها و دیدگاه‌های خود در تبیین

ابعاد گوناگون محورها و موضوعات همایش مشارکت داشتند.

بالاخره زمان برگزاری همایش فرارسید و همه مقدمات فراهم شده بود تا به خواست خدا همایشی در سطح انتظار فرهیختگانی که از مراکز مختلف علمی و دانشگاهی سراسر کشور برای شرکت در همایش ثبت نام کرده بودند برگزار گردد. اکنون، خدای بزرگ را شاکریم که این مهم، البته متناسب با وسع ما در دانشگاه قم، رقم خورده است به طوری که اغلب اساتید گرانقدر و پژوهشگران ارجمند حاضر در همایش با ابراز خرسندی از این بابت ما را مورد لطف خود قرار می‌دادند.

در فرآیند برگزاری همایش، پس از جلسه افتتاحیه صبح روز چهارشنبه ۱۹ آبان ۱۳۹۵ که شامل خوشامدگویی رئیس محترم دانشگاه قم، ارائه گزارش دبیر علمی همایش و سخنرانی ویژه بود، ارائه مقالات برگزیده در قالب پنج محور (پانل) آغاز گردید که در هر محور سه مقاله ارائه می‌شد. محور نخست شامل مقالات مربوط به مبانی حقوقی صلح و امنیت منطقه‌ای بود و ریاست این محور را جناب آقای دکتر ابراهیم بیگزاده برعهده داشتند. محور دوم شامل مقالات مربوط به مخاصمات مسلحانه در منطقه بود که تحت ریاست جناب آقای دکتر محمدرضا ضیایی بیگدلی ارائه گردید. در محور سوم مقالات مربوط به امنیت بشری و صلح و امنیت در منطقه ارائه شد که ریاست آن را جناب آقای دکتر سیدحسین سادات میدانی عهده دار بودند. مقالات مربوط به ارتباطات بین‌المللی و صلح و امنیت در منطقه در محور چهارم همایش ارائه شد که اداره آن برعهده دکتر مصطفی فضائی بود و بالاخره محور پنجم شامل مقالاتی راجع به همکاری‌های منطقه‌ای و صلح و امنیت در منطقه بود که با ریاست جناب آقای دکتر احمد مومنی راد برگزار گردید. بالاخره مراسم اختتامیه همایش با جمع بندی دبیر علمی همایش و اهدای لوح و تندیس همایش به ارائه کنندگان مقالات برتر، بعد از ظهر پنج شنبه ۲۰ آبان ۱۳۹۵ انجام گرفت.

پس از برگزاری همایش به مرحله آماده سازی مجموعه مقالات برای چاپ و انتشار رسیدیم. این بخش از کار اگر چه در ظاهر چنین نمی‌نماید، لیکن به لحاظ اهمیت از همه آنچه تاکنون انجام گرفته بود حساس‌تر و برتر و والاتر است. زیرا آنچه می‌ماند و همواره به عنوان محصول همایش در معرض داوری و ارزیابی است مجموعه مقالات است و اگر ثمرات علمی و فواید عملی و کاربردی بر این همایش متصور باشد، باید بر همین مجموعه مقالات مترتب گردد. از این روی، طبعاً مرحله آماده سازی این مجموعه می‌بایستی با احتیاط و وسواس تمام به پیش برده می‌شد و از شتاب زدگی و عجله در انتشار آن اجتناب به عمل می‌آمد. ضمن این که نویسندگان محترم برخی مقالات بعد از همایش تصمیم گرفتند بار دیگر نوشته خود را مورد بازبینی قرار دهند. طبعاً برای ارسال مقالات جهت ویراستاری علمی و ادبی باید منتظر دریافت این تعداد از مقالات می‌ماندیم. همچنین پس از انجام ویرایش ادبی مقالات که توسط چند ویراستار انجام گرفت، جهت یکدست کردن نسبی متن لازم بود نوعی ویرایش علمی نیز انجام می‌گرفت و بالاخره نسخه آماده چاپ مقالات مجدداً برای نویسندگان ارسال گردید تا برای آخرین بار مقاله خود را مورد تأیید قرار دهند. بدیهی است با توجه به تعداد زیاد مقالات و حجم نسبتاً بالای متن مجموعه مقالات، فرآیند آماده سازی این مجموعه برای چاپ و انتشار زمان زیادی را به خود اختصاص می‌دهد. به هر تقدیر خدای بزرگ را سپاس می‌گزاریم که توفیق انجام این مهم حاصل گردید و توانستیم این مجموعه را به محضر اساتید و پژوهشگران فرهیخته و سایر علاقمندان به این حوزه تقدیم نمائیم. در عین حال بر خود لازم می‌دانیم از محضر صاحبان مقالات و همه شرکت کنندگان در همایش بخاطر تاخیر در انجام این وظیفه عذرخواهی کرده و طلب عفو نمائیم.

مجموعه پیش رو که در پنج محور یادشده تنظیم گردیده، حاوی مجموعه‌ای ارزشمند از اطلاعات، تحلیل‌ها و دیدگاه‌های حقوقی بین‌المللی پیرامون مسائل و چالش‌های مختلف حقوقی بین‌المللی معطوف به منطقه خاورمیانه، غرب آسیا و جمهوری اسلامی ایران است که در حد خود به غنای ادبیات حقوقی بین‌المللی در این حوزه کمک خواهد کرد. از سوی دیگر انتظار می‌رود برخی رویکردها و راه‌کارهای انعکاس یافته در این مجموعه بتواند چراغ راه مقامات و نهادهای عمومی و خصوصی ذی‌ربط در دریافت صحیح مسائل و یافتن راه حل مناسب آن باشد. امید است دست‌آوردهای این همایش به عنوان گام نخست، دست‌مایه برگزاری همایش‌های بعدی در سطح ملی و بین‌المللی باشد و از رهگذر این‌گونه تلاش‌های علمی در کنار سایر اقدامات مقتضی دست‌یابی به سیاست حقوقی بین‌المللی مناسب میسر گردد.

اکنون شایسته است فرصت را مغتنم شمرده، مراتب سپاس وافر خویش را از همه مراکز علمی، فرهنگی و اجرایی همکار و حامی از جمله معاونت حقوقی ریاست جمهوری، معاونت پژوهشی وزارت علوم تحقیقات و فناوری، دانشگاه تهران (پردیس فارابی)، دانشگاه شهید بهشتی، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشگاه مفید، دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، جامعه‌المصطفی العالمیه، مرکز مطالعات تطبیقی اسلام و حقوق بشردوستانه بین‌المللی، کمیسیون حقوق بشر اسلامی، هلال احمر جمهوری اسلامی ایران، مرکز جهانی صلح اسلامی، ابراز داریم. همچنین همکاری مقامات و اساتید گرانقدری که در شورای سیاست‌گذاری همایش افتخار بهره‌مندی از دیدگاه‌ها و حمایت‌هایشان را داشتیم، پاس می‌داریم: آقایان دکتر سیدمحمد جواد وزیری فرد (معاون محترم پژوهشی وقت دانشگاه قم)، دکتر محمد حسن شیخ‌الاسلامی (رئیس محترم دانشکده روابط بین‌الملل وزارت خارجه)، دکتر غلامعلی قاسمی (معاون محترم آموزش و تحصیلات تکمیلی دانشگاه قم)، دکتر محمد صالحی مازندرانی (رئیس محترم دانشکده حقوق دانشگاه قم) و خانم دکتر الهام امین‌زاده (معاون محترم حقوقی وقت ریاست جمهوری). سپاس صمیمانه از اساتید گرانقدری را وظیفه خود می‌دانیم که از مراکز مختلف دانشگاهی در بخش‌های گوناگون به ویژه در کمیته علمی، پیش نشست‌ها و هیات رئیسه پانل‌های همایش ما را مفتخر به پشتیبانی علمی خویش کرده اند: آقایان دکتر جمشید ممتاز، دکتر محمدرضا ضیایی بیگدلی، دکتر ابراهیم بیگ زاده، دکتر سید ابوالفضل موسوی، دکتر سیدقاسم زمانی، دکتر سیدحسین سادات میدانی، دکتر حسین شریفی طرازکوهی، دکتر رضا موسی زاده، دکتر امیرساعت وکیل، دکتر سلطان زاده، دکتر محمدعلی حاجی ده‌آبادی، دکتر سید حسن وحدتی شبیری، دکتر محمد رضا دهشیری، دکتر محمد حسن ضیایی فر، دکتر علی خرم، دکتر محمد حبیبی مجنده، دکتر محمدحسین مظفری، دکتر حسن موثقی، دکتر احمد مومنی راد، دکتر سیدمصطفی میرمحمدی، دکتر سیداحمد طباطبائی، دکتر مهدی حدادی، دکتر علیرضا ابراهیم‌گل، دکتر رحیم دهقان، سیدمحمد سجادی، دکتر غلامعلی قاسمی، دکتر محسن قدیر، دکتر سیدياسر ضیایی، دکتر علی مشهدی و دکتر احمدرضا توحیدی. همچنین لازم است مراتب قدردانی و سپاس صمیمانه خود را محضر دانشجویان عزیزی اعلام و ابراز داریم که در طول دوره فعالیت دبیرخانه همایش با آن همکاری داشته و به ویژه در روزهای منتهی به برگزاری همایش و بالاخص روزهای همایش و نیز پس از آن در پیگیری‌های مربوط به آماده سازی مجموعه مقالات، تلاش‌های فراوانی داشته و همکاری صمیمانه نموده‌اند: خانم زکیه سادات میری، خانم فاطمه افضل پور، خانم زهرا ادیب بهروز، خانم مهناز رشیدی، آقای منصور قاسمی، آقای احسان قاسم لوی، آقای محمدحسین رحمان ستایش، آقای محمد ستایش پور، آقای محمدسجاد حمصی و آقای محسن بیگی.

گفتنی است به لطف خدای بزرگ و عنایت حضرت حجة بن الحسن (سلام الله علیه و عجل الله تعالی فرجه)، همایش ایران و حقوق بین الملل: صلح و امنیت منطقه‌ای با استقبال چشمگیر از سوی اندیشمندان، اساتید ارجمند، پژوهشگران حوزوی و دانشگاهی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی در رشته های حقوق بین الملل، حقوق بشر، روابط بین الملل، علوم سیاسی و مطالعات منطقه ای مواجه شد که خدای را بر این نعمت شاکریم و از لطف همه بزرگوارانی که با ارسال چکیده مقاله و تالیف مقالات علمی، داوری مقالات و شرکت فعال در همایش، زمینه ارتقای کیفی و غنای علمی هرچه بیشتر آن را فراهم ساختند، صمیمانه سپاسگزاریم. مجموعه ای که اکنون پیش روی شماست حاوی مقالات پذیرفته شده از میان بیش از یکصد مقاله ارسال شده به دبیرخانه همایش است که براساس نظرات داوران محترم همکار با دبیرخانه و با نظارت کمیته علمی همایش پذیرفته شده است. ضمن تقدیر از همه بزرگوارانی که اقدام به ارسال مقاله کرده اند، اشاره به این نکته لازم است که عدم پذیرش بسیاری از مقالات لزوماً به معنی ضعف علمی آنها نبوده، بلکه براساس معیارهای مورد نظر کمیته علمی که از جمله مهمترین آنها ارتباط با محورهای همایش بوده است برخی مقالات به رغم ارزشمندی علمی در اولویت پذیرش قرار نگرفتند. از این رو، مراتب تأسف خود را از عدم امکان پذیرش و انتشار همه مقاله ها ابراز داشته و امیدواریم در همایش های بعدی توفیق بهره مندی از آثار و همکاری علمی همه علاقمندان را پیدا کنیم.

در پایان، ضمن گرامی داشت یاد و خاطره بنیان گذاران دانشگاه قم به ویژه شهیدان بهشتی و باهنر و رئیس فقید آن مرحوم آیه الله مهدی قاضی خرم ابادی، تلاش همه بخش های دانشگاه را در امر برگزاری این همایش پاس داشته به ویژه لازم می دانیم از عنایت رئیس محترم دانشگاه جناب آقای دکتر عسگر دیرباز، معاون محترم پژوهشی جناب آقای دکتر سید محمد جواد وزیری فرد، معاون محترم آموزشی جناب آقای دکتر غلامعلی قاسمی، معاون محترم اداری مالی جناب آقای دکتر رضاحسین گندمکار، معاون محترم فرهنگی جناب آقای دکتر رضا نوروزی، معاون محترم دانشجویی جناب آقای دکتر خیرالله رهسپار فرد، رئیس محترم دانشکده حقوق جناب آقای دکتر محمد صالحی مازندرانی، معاون محترم دانشکده حقوق جناب آقای دکتر علی مشهدی، دبیر محترم اجرایی همایش جناب آقای دکتر سید یاسر ضیایی، مدیر محترم پژوهشی جناب آقای دکتر مهدی محمدی، مدیر محترم فرهنگی جناب آقای غلامرضا کیانی نژاد، مدیر محترم اداری جناب آقای حافظیان، مدیران محترم مالی وقت جناب آقای اسماعیل زارع و جناب آقای محمد شربتی، مدیر محترم روابط عمومی جناب آقای حمیدرضا ابراهیمی، مدیر محترم حراست جناب آقای سیدسعید موسوی و مسئول محترم دبیرخانه همایش جناب آقای آیت اله جلیلی، مسئول محترم ارتباط با حامیان جناب آقای علیرضا رسولی، و آقایان مهدی راونجی، محمد ثابتی، محمدجواد مهرآبادی، سایر اعضای محترم ستاد اجرایی همایش جناب آقایان سید حسن میرنوراللهی، روح الله محمدی، دکتر جلال رضایی نور، مهندس سید محمدعلی سبحانی، ابوذر رحیمی، حسین فرزادیان، محمد گزلهانی، مجید اسماعیلی، مرتضی اسماعیلی جمکرانی، محمود رشیدی، روح الله صفایی، محمدمهدی پوربافرانی، اسماعیل بادینلو، غلامرضا علیزاده، نواب خانزاده و سرکار خانمها دکتر نفیسه ساطع، ریحانه آقابزرگی، منصوره پرهیزکار و ریحانه نادری، نیروهای محترم حراست، پرسنل عزیز خدماتی و همه کسانی که به نحوی در برگزاری این همایش به طور مستقیم یا غیرمستقیم موثر بوده اند و مجال ذکر نام آنان نیست صمیمانه تشکر نموده، دوام سلامت و مزید توفیق همگان را از درگاه باری تعالی مسئلت می نمائیم.

بالاخره قدردانی از زحمات عزیزانی برماست که در انجام امور مربوط به چاپ و انتشار این مجموعه متحمل زحمت شدند: ویراستاران به سرپرستی جناب آقای حسین قاسم حمزه مسؤول انتشارات دانشگاه جناب آقای علیرضا معظمی و صفحه آرا جناب آقای حسین معظمی و طراح جلد آقای احمدرضا حیدری سرانجام لازم است مراتب تقدیر و سپاس وافر و صمیمانه خود را از همکار بسیار ارجمند، پرتلاش و خستگی ناپذیرمان، جناب آقای دکتر سید یاسر ضیایی، ابراز داریم که در تمام مراحل کار از زمان ارائه ایده برگزاری همایش، تا تدوین طرح و برنامه آن، راهاندازی و مدیریت سایت همایش، پیگیری‌های مستمر امور اداری و اجرایی، پیش برد گام به گام امور با جلب و جذب همکاری دانشجویان عزیز دانشکده حقوق درکنار سایر عوامل تا ایام برگزاری همایش، به عنوان دبیر اجرایی همایش، و تا تنظیم و آماده سازی مجموعه حاضر برای چاپ و انتشار، بیشترین نقش و وظیفه را بر عهده داشته و به خوبی از عهده این مهم برآمدند، و اگر نبود اهتمام وافر و تلاش شبانه روزی ایشان در کنار همکاری سایر عوامل دخیل در این امر، به یقین اجرای چنین همایشی این گونه میسر نمی‌شد.

امید است انتشار این مجموعه مقالات که در نتیجه آن همه تلاش، فراهم آمده است، گامی هرچند کوچک، اما موثر در جهت وارد کردن مباحث نظری حقوق بین الملل به عرصه عملی و کارآمدسازی آن، در راستای کمک به تعیین سیاست های حقوقی بین المللی جمهوری اسلامی ایران، به تعبیری تدوین سیاست‌های کلی نظام در زمینه حقوق بین الملل و نیز ارائه راه کارهای حقوقی بین المللی برای مواجهه با مسائل مبتلا به منطقه‌ای و بین المللی باشد و در نهایت موجبات رضایت حق تعالی را فراهم سازد. در پایان از خوانندگان فرهیخته این مجموعه تقاضا می‌کنیم ضمن غمض عین کریمانه بر کاستی‌ها، با ارائه نظرات عالمانه خود ما را در برداشتن گام‌های استوارتر بعدی یاری فرمایند.

من الله التوفیق و علیه التکلان

مصطفی فضائی

دبیر علمی همایش